

УДК 338.43:637.05/.07(477)

DOI: 10.31651/2076-5843-2020-2-152-159

ЗБАРСЬКИЙ Василь Кузьмич

д.е.н., професор,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7611-5769>
zbarsky@ukr.net

ЗБАРСЬКА Анна Василівна

к.е.н.
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2731-0968>
zbarsky@ukr.net

ГРИБОВА Діана Вікторівна

к.е.н., доцент,
Таврійський державний агротехнологічний
університет ім. Д. Моторного,
м. Мелітополь, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3270-2504>
ruslan1212@ukr.net

ОВАДЕНКО Вікторія Анатоліївна

аспірант,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2829-4616>
v_ovadenko@ukr.net

МАЛІ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ У РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

У статті розкрито основні напрями розвитку внутрішнього туризму в Україні та визначено роль малих форм господарювання на селі у сприянні даного розвитку. Зазначено суперечливий характер підходів щодо забезпечення функціонування зовнішнього та внутрішнього напрямків туристичної діяльності. Підкреслено, що внутрішній туризм розвивався значно повільніше, особливо в рекреаційному аспекті. При цьому, значною мірою питання задоволення відповідних потреб переважної більшості населення держава переадресувала підприємствам та установам, в яких працювали відповідні громадяни. Визначено, що додатковим фактором, що негативно впливав на стан функціонування туризму внутрішнього, був незадовільний рівень інфраструктурного забезпечення (готелі, транспорт, зв'язок, сервісні служби тощо). Акцентується увага на тому, що дотепер не оприлюднено реальних даних щодо потреби у фахівцях для сфери зеленого туризму, наявності середнього класу на селі як потенційних суб'єктів внутрішнього туризму. Передбачається, що основою розвитку регіонального туризму мають стати представники малого та середнього бізнесу.

***Ключові слова:** малі форми господарювання, туризм, розвиток, фермерські господарства, особисті селянські господарства, середній клас.*

Постановка проблеми. Диверсифікована сутність рекреаційної діяльності, наявність у ній готельно-ресторанного, екскурсійно-анімаційного та інших складників дозволяє розглядати рекреаційний бізнес як перспективну форму консолідації ресурсного потенціалу підприємницької спільноти на рівні окремої громади. Особливо важливим цей процес є для сільської місцевості, де нині надзвичайно гостро стоять питання соціального порядку, а селяни очікують на результати лібералізації ринку сільськогосподарських угідь. Враховуючи зазначені обставини, доцільним є, на нашу думку, розглядати розвиток сфери туризму на селі як засіб формування специфічної спільноти, що отримала назву «середній клас» та активність якої є індикатором соціальної стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку різних форм господарювання в сільському господарстві займалися відомі вітчизняні вчені, серед яких відзначимо В. П. Горьового, В. К. Збарського, С. В. Кальченка, Е. М. Лібанову, І.І. Лукінова, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, Л.Ю. Мельника, В.Я. Месель-Веселяка, С. А. Нестеренко, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, Л.М. Худолій, В.В. Юрчишина та багатьох інших.

Однак на сьогодні ще не вирішено низку проблем, що стосуються специфіки розвитку внутрішнього туризму та ролі в поширенні його на селі малих форм господарювання, зокрема фермерських та особистих селянських господарств, малих сільських підприємств.

Метою дослідження є уточнення місця малих форм господарювання у сприянні поширенню внутрішнього туризму на селі, а також обґрунтування сутності й ролі середнього класу як основи внутрішнього туризму в Україні.

Методи дослідження. За допомогою абстрактно-логічного методу, зокрема прийомів аналогії та порівняння, індукції та дедукції, здійснено аналіз теоретичного надбання вчених економістів-аграрників, присвячених становленню та розвитку середнього класу на селі. Методи теоретичного узагальнення та монографічний використовували для поглибленого дослідження особливостей нинішнього розвитку малих форм господарювання в сільських поселеннях як основи поширення внутрішнього туризму в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Аналізуючи розроблені регіональні програми сприяння розвитку сфери туризму зони Приазов'я, слід відзначити, що досить часто цей галузевий напрям не виділяється окремо, входячи до інших складників системи заходів сприяння малому бізнесу. Так, Стратегія регіонального розвитку Запорізької області до 2027 року передбачає проведення заходів щодо нарощення туристично-рекреаційного потенціалу, метою яких є забезпечення функціонування сфери культури і мистецтва та збереження історико-культурної спадщини, підвищення якості та просування туристичних продуктів регіону, а також розвиток інфраструктури рекреаційно-курортної зони Приазов'я [1].

Завданням внутрішнього туризму є забезпечення розвитку туристичної та курортної галузі країни, приймаючи до уваги етнічні, культурні та історичні особливості конкретного регіону. Окрема увага відводиться вирішенню питання кадрового забезпечення цього виду бізнесу. Зазначається на необхідності дотримання вимог при використанні природних елементів навколишнього середовища.

Основою розвитку регіонального туризму мають стати представники малого та середнього бізнесу. Враховуючи зазначені обставини, доцільно розглядати розвиток сфери туризму на селі як засіб формування специфічної спільноти, що отримала назву «середній клас» та активність якої є індикатором соціальної стабільності. Малі форми господарювання, до яких в системі сільських територій відносяться, насамперед, малі сільськогосподарські підприємства, фермерські й особисті селянські господарства, є основою формування такого прошарку (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка розвитку малих форм господарювання на селі в Україні

Показник	Рік				2018 у % до 2010
	2010	2012	2014	2018	
Фермерські господарства (ФГ)					
Кількість ФГ, одиниць	41524	34035	33084	33164	79,9
Площа с.-г. угідь, тис. га	4540,4	4389,4	4578,3	4707,2	103,7
Вартість валової продукції у цінах 2010 року, млн. грн	11726	13906	19189	22104	188,5
Маса прибутку, млн. грн	2626,2	3914,4	5569,4	6652,1	253,3
Рентабельності всієї діяльності, %	32,4	27,8	29,6	35,4	+3,0
Малі сільськогосподарські підприємства					
Кількість господарств, одиниць	45972	43123	41885	42477	92,4
Зайнято працівників, тис. осіб	137,6	209,5	208,2	217,2	157,8
Обсяг валової продукції, млн. грн.	18121	40448	96534	161821	у 8,9 р.
Обсяг продаж, млн. грн	21868	48443	64378	144018	у 6,5 р.
Маса прибутку, млн. грн	2268,1	7874,8	6932,2	35839,5	у 15,8р.
Рентабельність операційної д-сті, %	17,9	22,7	18,5	37,2	19,3
Особисті селянські господарства					
Кількість, тис. одиниць	4540,4	4301,8	4136,8	3996,5	88,0
у т.ч. з площею понад 5,0 га	99,2	91,7	87,2	89,8	90,5
Площа с.-г. угідь - всього, тис. га	6655,4	6501,0	6296,5	6268,0	94,2
Вартість валової продукції у цінах 2010 року, млрд. грн	96,7	106,5	112,4	111,1	114,9

Джерело: дані Держстату України.

Нині основу середнього класу на селі можуть скласти 166 тис. керівників малих форм господарювання (89,8 тис. голів особистих селянських господарств із площею земельних угідь понад 5,0 га; 33,7 тис. фермерів; 42,5 тис. керівників малих сільськогосподарських підприємств).

У зв'язку з цим постає завдання створити повноцінне життєве середовище у сільській місцевості, що дозволить частково реалізувати зобов'язання держави щодо створення повноцінного життєвого середовища у сільській місцевості, що передбачатиме:

- оздоровлення демографічної ситуації у сільських поселеннях;
- забезпечення соціальної облаштованості агроформувань, сільських громад, їхніх територій на рівні, привабливому для проживання та праці і у першу чергу для молоді;
- створення нових, у тому числі високопрестижних, робочих місць і зменшення на цій основі безробіття та міграційних процесів між селом і містом та за межі країни;
- підвищення ефективності праці селян у всіх сферах їхньої трудової діяльності й, насамперед, у сільському господарстві;
- підвищення оплати праці й реальних сукупних доходів, зайнятих у сільському господарстві;
- поліпшення соціально-психологічного клімату в сільській місцевості та в аграрному секторі економіки.

Зупинимося на особливостях діяльності фермерських господарств та особистих господарств населення як середовища для формування середнього класу.

Фермерські господарства. Перевага фермерського господарства над особистим селянським полягає в його більших розмірах, можливості застосування засобів механізації і на цій основі вести ефективніше виробництво й відповідно бути конкурентоспроможним. Розміри земельних ділянок, як і форма власності, мають великий вплив на ефективність виробництва і формування середнього класу. Необхідно, щоб фермерські господарства були раціональними з організаційно-економічної точки зору.

Невеликі фермерські господарства важко комплексно механізувати, а обробити землю вручну силами однієї сім'ї неможливо. На початок 2019 р. в Україні налічується понад 33 тисячі фермерських господарств, які розвиваються й нарощують виробництво. На початок 2020 р. їхня кількість дещо скоротилася порівняно з 2010 р.

Політика щодо подолання бідності нерозривно пов'язана з політикою становлення середнього класу. Вважається, що частка з ознаками середнього класу має зростати, насамперед, за рахунок переходу в нову якість бідного населення. Для з'ясування питання створення середнього класу в Україні взагалі й у сільських територіях зокрема, необхідно визначити основні ознаки, що окреслюють середній клас як специфічне явище, соціальний інститут і результат функціонування сучасної ринкової економіки.

Вчені дотримуються різних думок щодо критеріїв виділення середнього класу. Найчастіше у якості основних об'єктивних критеріїв виділяють рівень освіти і доходів, стандарти споживання, володіння матеріальною або інтелектуальною власністю, а також спроможність до висококваліфікованої праці.

Крім перерахованих об'єктивних критеріїв, значну роль відіграє суб'єктивне сприйняття людиною свого положення – тобто його самоідентифікація, як представника «соціальної середини».

Ми дотримуємося думки тих вчених, які під «середнім класом» (середнім прошарком) розуміють сукупність суспільних груп населення, склад яких характеризується гідним рівнем доходів, володінням нерухомістю, яка забезпечує відносну свободу і незалежність, наявність власної справи, високою професійною освітою і кваліфікацією; задоволеністю своїм статусом, помірним класичним консерватизмом, зацікавленістю у підтримці соціальної стабільності і, нарешті, суб'єктивною ідентифікацією себе із «середнім класом».

Оскільки середній клас виконує специфічну функцію стабілізації суспільних відносин, чим він численніший, тим нижча вірогідність того, що суспільство зазнаватиме революційних потрясінь, міжнародних конфліктів, соціальних катаклізмів. Даний клас складається як із

тих, хто проявив підприємливість, так і тих, хто, відповідно, зацікавлений у збереженні того соціально-політичного ладу, який забезпечив подібні можливості. Середній клас розділяє два протилежні полюси соціального середовища: багатих і бідних, не дає їм зіткнутися у варіанті фізичного знищення антагоністичного супротивника.

Визначаючи окремого індивіда, як представника середнього класу, у західному суспільстві використовують такий комплекс показників:

- рівень добробуту, який визначає якість життя;
- можливість використовувати високотехнологічні предмети побуту та послуг;
- рівень освіти та культури, який дозволяє виконувати висококваліфіковану роботу або керувати організацією чи підприємством;
- економічний тип поведінки, орієнтований на ринкову форму господарювання у поєднанні із самостійністю і незалежністю, нарощуванням капіталу з інвестиційною активністю;
- соціально-психологічні установки на сімейний добробут, індивідуальний розвиток;
- політична орієнтація на демократичні принципи організації влади на загальнодержавному та місцевому рівнях;
- законослухняність у поєднанні з вимогою до держави захищати закони, права і свободи громадянина;
- престиж трудової діяльності, престиж образу життя, престиж кола спілкування.

Виходячи із системи наведених критеріїв, можна стверджувати лише про початок процесу формування середнього класу України у західному розумінні його кількісно-якісних показників. За даними різних соціологічних обстежень, питома вага осіб в Україні, які ідентифікують себе із середнім класом, у загальній сукупності коливається від 32% до 45% населення країни. На Заході до вищого класу відносять 5-10%; до середнього майже 70% і до нижчого класу не більше 15-20%.

В Україні до соціальних груп, які можна віднести до середнього класу за критерієм доходів, належать: підприємці, банківські та фінансові службовці, професійні менеджери, законодавці, державні службовці високого рангу. Однак слід зробити уточнення: не за показниками «доходів», а за показниками «витрат», адже більшість із цих категорій повністю своїх доходів поки що не декларують. Соціологічна й економічна наука практично не веде широких наукових досліджень із проблем формування середнього класу на селі. За 28 років перетворень в аграрній сфері України селянський клас поділився за матеріальною ознакою на багатих і бідних. Цьому сприяла низка таких факторів.

1. Форма власності трансформувалася з державної переважно у приватну. Селяни набули економічної незалежності, можливість самостійно розпоряджатися своїм капіталом. Приватизація землі й усвідомлення значною частиною селян себе власниками зумовили те, що в сільській місцевості частка осіб, що ідентифікується із середнім класом, на 14% вища, ніж в містах.

2. Агропромисловий комплекс втратив науково-професійну основу. Внаслідок незадовільних соціально-побутових умов в село відмовляються їхати кваліфіковані спеціалісти – агрономи, інженери, зоотехніки, лікарі, вчителі. Сьогодні майже повністю призупинена підготовка фахівців масових професій – трактористів-машиністів, операторів машинного доїння, меліораторів, слюсарів, токарів, електоро-газоварювальників, мулярів, теслярів, а також інших молодших спеціалістів.

3. Масові порушення порядку приватизації землі та майна при визначенні чинників, критеріїв і закономірностей стратифікації сільських територій дають змогу визначити прошарки і групи, які різняться як за соціальним статусом, так і місцем в соціально-трансформаційному процесі. Руйнування тваринницьких ферм, тракторних станів і бригад, скорочення поголів'я тварин і техніки, позбавили робочих місць десятки тисяч кваліфікованих робочих сільськогосподарських кадрів, перетворивши їх на безробітних. Це суттєво позначилося на статусі середнього класу.

4. Порушення економічних складових організації сільськогосподарського виробництва у процесі реформування призвело до небажаних наслідків: порушена спеціалізація і концентрація виробництва; горизонтальна й вертикальна інтеграція; знищені прогресивні, інтенсивні й індустріальні технології у рослинництві та тваринництві; згортають діяльність переробні підприємства – цукрові заводи, консервні, м'ясні та молочні заводи, виноробні підприємства.

5. Концентрація ресурсів в руках нечисленної групи сільського населення призвела до збільшення їх доходів. Зазначені процеси посилюють розшарування сільської громади, а отже, протидіють розв'язанню проблеми бідності та становленню середнього класу. Результатом високого рівня майнового розшарування є формування соціально поляризованого суспільства, а не суспільства з потужним середнім класом.

Основними перешкодами на шляху створення повноцінного середнього класу в аграрному секторі України нами визначено такі: низькі доходи переважної більшості сільського населення і високий ступінь економічної нерівності; відсутність дієвих механізмів інвестицій в освіту, соціальну інфраструктуру сільських територій; належного захисту приватної власності; будь-яких механізмів стимулювання споживання товарів національного виробництва.

Формування середнього класу в Україні, як і подолання бідності, є гострою соціальною проблемою, яка повинна визначити стратегію економічного розвитку й соціалізації ринку праці та етапи її вирішення. Для цього необхідна обґрунтована система соціально-економічних показників, які б характеризували процес зростання середнього класу. Основним інтегральним показником, який характеризує наявність середнього класу, є рівень середньодушового доходу, прийнятий для виділення соціальної групи у середній клас.

В аграрному секторі основним середовищем формування середнього класу є фермери та особисті господарства населення. У процесі аграрної реформи забезпечено розвиток різних форм господарювання, здійснено перерозподіл землі між сільськогосподарськими підприємствами, фермерами й особистими селянськими господарствами. Аналіз даних за 2010-2018 рр. показав, що фермери і особисті селянські господарства мали вищу ефективність, ніж новостворені сільськогосподарські підприємства.

В Україні на етапі переходу до ринкових відносин формування середнього класу регіональних агросистем залежить від земельних власників – фермерів і селянських господарств. На основі статистичних даних автори спробували визначити набір характеристик для фермерів і особистих господарств населення.

До характеристики середнього класу на селі можна залучити такі показники:

- рівень доходності господарства (прибуток);
- рівень рентабельності;
- наявність земельних угідь, у тому числі ріллі;
- наявність переробних підприємств;
- кількість сільськогосподарської техніки;
- чисельність працюючих у господарстві - всього, з них найманих;
- ведення тваринництва;
- рівень освіти фермера.

Наявність вищої освіти є також однією з важливих характеристик належності до середнього класу. Щодо фермерів, то майже 85% їх складу мають вищу освіту і право належати до цього класу. Можна стверджувати, що середній прошарок концентрує в собі найбільш кваліфіковану, дієздатну й активну частину основної (базової) частини суспільства. Кількість працюючих у господарстві теж характеризує середній клас.

Особисті господарства населення як одна із форм господарювання в аграрному виробництві ґрунтується на індивідуальній або сімейній праці, приватній власності на засоби виробництва, майно і продукцію, а земля знаходиться у спільному користуванні членів господарства. Для ведення особистого селянського господарства згідно із Земельним кодексом України громадянам передаються безплатно у власність земельні ділянки площею не більше 2,0 га, розмір яких може бути збільшений у разі одержання в натурі (на місцевості) земельної ділянки.

У процесі реформування аграрної сфери площі сільськогосподарських угідь у володінні та користуванні селянських господарств зросли від 2669 тис. га у 1990 р. до 13706,4 тис. га у 2018 р. або у 5,1 рази. Частка господарств населення у загальній площі сільськогосподарських угідь становить 43,4,0%, у тому числі ріллі – 32,6%. Внаслідок значного скорочення обсягів виробництва сільськогосподарських підприємств особисті господарства населення значною мірою вирішували питання продовольчої безпеки країни без великих капітальних вкладень. У 2019 р. їхня частка у загальному виробництві валової продукції сільського господарства по Україні становила 41,3%, у тому числі продукції рослинництва – 37,7%, тваринництва – 53,4%. Нині господарства населення стали основними виробниками картоплі, овочів, плодів і ягід, основних видів тваринницької продукції.

Істотно підвищилась їх роль у розв'язанні соціальних питань. Особисті селянські господарства залучили значну частину робочої сили, вивільненої із сільськогосподарських підприємств, що протидіяло зростанню безробіття на селі. В цих господарствах працює більшість населення, зайнятого у сільському господарстві (по Україні – 3934 тис. чол., або 58,7% всіх зайнятих у сільськогосподарському виробництві). Важливим завданням є поліпшення умов праці в особистих селянських господарствах, а рівень технічної оснащеності стає одним із вирішальних чинників ефективного господарювання.

Особисті господарства населення посідають провідну роль у формуванні малого бізнесу. Поступово відбувається розшарування учасників малого бізнесу з поступовим зміцненням прошарку середнього класу. Мале підприємництво на базі особистих господарств населення об'єднує ті групи нашого суспільства, які володіють найбільш соціально-діяльним потенціалом і зацікавлені в лібералізації суспільних відносин. Чисельність представників малого бізнесу з числа власників особистих селянських господарств становить близько 19% всієї сукупності. Як свідчать дані табл. 1, із 3996,5, тис. особистих селянських господарств 89,8 тис. мають у власності понад 5,0 га сільськогосподарських угідь і є потенційними сімейними фермами.

Висновки. В основі стратегії ефективного розвитку туризму в системі приморських регіонів зони Степу України, на нашу думку, мають закладатися принципи концепції сталого розвитку суспільства, забезпечення розбудови сільських територій як інфраструктурної та ресурсної бази цього процесу. Специфіка організації туристичного бізнесу, широкий спектр послуг зумовлюють його багатокладний і диверсифікований характер, що, своєю чергою, сприятиме підвищенню зайнятості місцевого населення та уповільненню депопуляції на селі.

Невід'ємним складником конкурентоспроможного функціонування туристичних об'єктів є науково обґрунтована організація господарської діяльності, адекватна оцінка наявного ресурсного потенціалу, ефективності його використання, а також планування перспектив подальшого розвитку. За цих умов набуває особливої значущості забезпечення ефективної співпраці представників туристичного бізнесу із регіональними науково-навчальними центрами.

Список використаних джерел

1. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2018 рік: Стат. збірник. Київ. Держстат України. 2019. 377 с.
2. Збарський В.К. Трансформація селянських домогосподарств у фермерські господарства. *Зб. наук. праць Уманського НУС*. 2012. Вип. 78. Ч.2. Економіка. С. 76-88.
3. Економічна активність населення України за 2018 р. : стат. зб. Київ : Держстат, 2019. 205 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf (дата звернення: 20.11.2019).
4. Лібанова Е. М. Нерівність в українському суспільстві: витоки та сучасність. *Економіка України*. 2014. № 3. С. 4-19.
5. Особисті селянські господарства на 1 січня 2019 року. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/sg/osg/osg_u/osg_0119_u.html (дата звернення: 20.11.2019).
6. Прокопа І.В. Беркута Т. В., Бетлій М. Г. Диференціація господарств населення за характером виробництва: наслідки ринкової трансформації. *Економіка і прогнозування*. 2010. № 3. С. 74–89.
7. Регіональна стратегія розвитку Запорізької області до 2027 року. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000130/130217.pdf (дата звернення: 20.11.2019).

8. Сільське господарство України" за 2018 рік: Стат. збірник. Київ: Держстат України. 2019. 239 с.
9. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2019 році: Стат. збірник. Київ. Держстат України. 2019. 89 с.
10. Кравцова А. В. Модель державно-приватного партнерства в сфері українського туризму. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі (серія «Економічні науки»). 2016. № 1 (72). С. 70–76.
11. Фаринюк Н. Туризм в Україні: куди їдуть найбільше і які напрями потрібно розвивати. URL: <http://expres.ua/news/2017/10/05/265404-turyzm-ukrayini-kudy-yidut-naybilshe-napryamypotribno-rozvyvaty> (дата звернення: 20.11.2019).

References

1. State Statistics Service of Ukraine (2019). The activity of large, medium, small and micro-enterprises in 2018: Statistical collection. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 377 p. (in Ukr.).
2. Zbarskyi, V. (2012) Transformatsiia selianskykh domohospodarstv u fermerski hospodarstva. *Collection of scientific works of Uman National University of Horticulture*, 78(2), 76-88.
3. State Statistics Service of Ukraine (2018). Economic activity of the population of Ukraine, 2017: Statistical yearbook. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_EAN_2017.pdf (Accessed: 20.11.2019).
4. Libanova, E. (2014). Inequality in Ukrainian society: origins and modernity. *Ekonomika Ukrainy*, 3, 4-19.
5. State Statistics Service of Ukraine (2019). Private peasant farms as of 1.01.2019. Retrieved from: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/sg/osg/osg_u/osg_0119_u.html (Accessed: 20.11.2019).
6. Prokopa, I., Berkuta, T., Betlii, M. (2010). Dyferentsiatsiia hospodarstv naseleння za kharakterom vyrobnytstva: naslidky rynkovoї transformatsii. *Ekonomika i prohnozuvannya*, 3, 74–89.
7. Zaporizhia Regional State Administration (2019). Regional development strategy of Zaporizhia region until 2027. Retrieved from: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000130/130217.pdf (Accessed: 20.11.2019).
8. State Statistics Service of Ukraine (2019). Agriculture of Ukraine in 2018: a statistical collection. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 239 p. (in Ukr.).
9. State Statistics Service of Ukraine (2020). Socio-demographic characteristics of Ukrainian households in 2019: a statistical collection. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 89 p. (in Ukr.).
10. Kravtsova, A. V. (2016). A model of public-private partnership in the sphere of Ukrainian tourism. *Naukovyj visnyk Poltav's'koho universytetu ekonomiky i torhivli (seriia «Ekonomichni nauky»)*, 1 (72), 70–76.
11. Faryniuk N. (2017). Turyzm v Ukraini: kudy yidut naibilshe i yaki napriamy potribno rozvyvaty. URL: <http://expres.ua/news/2017/10/05/265404-turyzm-ukrayini-kudy-yidut-naibilshe-napryamypotribno-rozvyvaty> (Accessed: 20.11.2019).

ZBARSKYI Vasyl

Dr. Sc. (Economics), Professor,
Professor of Marketing and International Trade
Department,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

GRIBOVA Diana

PhD (Economics), Associate Professor,
Doctoral student of the Department of Business
Consulting and International Tourism,
Dmytro Motorniy Tavria State Agrotechnological
University,
Melitopol, Ukraine

ZBARSKA Anna

PhD (Economics),
Associate Professor of Marketing and International
Trade Department,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

OVADENKO Viktoriia

Postgraduate student of Marketing and International
Trade Department,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

SMALL FORMS OF ECONOMY IN THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC TOURISM OF UKRAINE

Introduction. Main development directions of Ukrainian domestic tourism are disclosed and the role of small form of entity in a village in the promotion of this development is determined. The controversial approaches'

nature of ensuring of the external and internal directions' functioning of the tourist activity is noted. It is noted that a domestic tourism has developed considerably slower, especially in recreational aspect. At the same time, the state redirected the question of meeting the relevant needs of the overwhelming majority population onto enterprises and institutions in which the respective citizens worked. It was determined that the additional factor that negatively influenced on the condition of domestic tourism functioning was the unsatisfying level of infrastructure maintenance (hotels, transport, communications, service providers, etc.). The attention is paid on the fact that until now the real data about a necessity in specialists of the green tourism sphere and the middle class' presence in a village, as potential subjects of domestic tourism, are not published. It is assumed that representatives of small and medium-sized businesses should become the basis of regional tourism development.

Purpose. Clarify the place of small farms in promoting the spread of domestic tourism in rural areas. The essence and role of the middle class as the basis of domestic tourism in Ukraine are substantiated.

Results. The current condition of the domestic tourism development in Ukraine is characterized by the special importance of middle class formation which is based on small forms of entity which in the domestic legal field scientific and statistical literature are defined as personal farms, households, small farms etc. The provision of the development of small forms of activity in the system of agrarian formations is an important component in domestic agrarian sector effective functioning as a part of the national economic system. In turn, it causes the necessity to analyze the domestic tourism's peculiarities, the usage of an available potential of the middle class, as well as the results of economic activity of the representatives of this agroproducers' group.

Originality. According to the research's results, the differentiated nature of the small forms of activity functioning, their role in ensuring of the middle class' formation and the domestic tourism development in Ukraine are substantiated. It is proved that in the long run it seems possible only a dual solution of this problem: on the one hand, the consequent orientation on market relations to ensure the development of domestic tourism, on the other hand, a life quality improvement and a social infrastructure development in rural areas, which will preserve it as the basis of a vital activity and employment. Further research is required to publish real data about the necessity in specialists in the field of green tourism, as well as to improve the current methodology for determining the necessity of a staff for hotels and resorts, taking into account the nature of their activities.

Conclusion. In our opinion, the strategy of effective development of tourism in the system of coastal regions of the Steppe zone of Ukraine should be based on the principles of the sustainable development concept of society, ensuring the development of rural areas as an infrastructure and resource base of this process. The specifics of the organization of the tourism business, a wide range of services determine its diverse and diversified nature, which, in turn, will increase employment of the local population and slow down depopulation in rural areas. An integral part of the competitive operation of tourist facilities is a scientifically sound organization of economic activity, adequate assessment of available resource potential, efficiency of its use, as well as planning prospects for further development. Under these conditions, it is especially important to ensure effective cooperation of tourism business representatives with regional research and training centers.

Key words: small forms of management, tourism, development, farms, personal peasant farms, middle class.

Одержано редакцією: 24.02.2020
Прийнято до публікації: 12.05.2020